

De museumbezoekers van de toekomst

Betrekking van het basisonderwijs in Stedelijk Museum Alkmaar en Het Noord-Brabants Museum 's Hertogenbosch

Bachelorscriptie

Robin van Gils 3845788

Docent: prof. Peter Hecht & H. Lootsma

Vak: Onderzoekswerkgroep 1 Beeldende kunst

Datum: 23-01-2013

Woorden: 4437

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. Een stukje geschiedenis	4
2. Theorieën	5
3. De toegevoegde waarde van museumbezoek voor kinderen	6
4. De casus van het onderzoek	7
4.1 Stedelijk Museum Alkmaar	7
4.2 Het Noord-Brabants Museum 's Hertogenbosch	9
4.3 Een koppeling met de theorieën	10
5. Samenwerking tussen museum en school	11
6. Kritisch leren kijken naar kunst	12
Conclusie	14
Literatuurlijst	16

Inleiding

In de Volkskrant van dertien december 2013 werden er, door Volkskrant-verslaggever Karolien Knols, vier bladzijden gewijd aan de vraag hoe het cultuuronderwijs op scholen verbeterd kan worden. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap stelt tien euro en negentig eurocent per jaar per leerling beschikbaar voor culturele uitjes. Dit betekent dat na een uitje naar het Tropenmuseum, los van het vervoer, het geld al bijna op is. Scholen hebben daarnaast ook geen heldere visie over cultuuronderwijs, omdat er de afgelopen decennia heel veel ideeën zijn losgelaten over wat kinderen ervan moeten leren en wat de effecten zijn. Meetbare doelen zijn vaak de maat geworden voor onderwijskwaliteit. Wat onder andere een museumbezoek voor een kind oplevert is echter niet concreet te meten. Toch kan een bezoek aan een museum positief bijdragen aan de ontwikkeling van een kind.

Dit onderzoek richt zich dan ook op de manier waarop het basisonderwijs wordt betrokken in musea. De musea die hier aan bod komen zijn Stedelijk Museum Alkmaar en Het Noord-Brabants Museum 's Hertogenbosch. Hoewel beide musea een ander publiek aantrekken, is het toch relevant om deze twee musea in het onderzoek met elkaar te vergelijken. Stedelijk Museum Alkmaar is een museum dat zich richt op de regio en Het Noord-Brabants Museum richt zich op de provincie. Beide musea laten echter zowel kunst als geschiedenis zien en zijn recent een herinrichting ondergaan. Deze herinrichting betekende voor beide musea dat ook binnen de afdeling educatie vernieuwingen zijn gekomen. Daarnaast zal uit het onderzoek blijken dat de visies van de musea van elkaar verschillen.

Als twee kleine tot middelgrote musea zijn zij representatiever voor de manieren van werken met het basisonderwijs dan een museum als Museum Boijmans van Beuningen of het Haags Gemeentemuseum, die bekend staan om hun actieve en succesvolle beleidsvoering in educatie. Deze twee musea doen het goed, maar er zijn genoeg kleinere musea waar nog veel ontwikkeling mogelijk is. Stedelijk Museum Alkmaar en Het Noord-Brabants Museum zijn onder andere om die reden de moeite waard voor nader onderzoek.

In de meeste studies die gericht zijn op het basisonderwijs in musea komt naar voren dat er in musea nog veel verbeterd kan worden op dit gebied. Het belang van een effectief museumbezoek wordt vaak benadrukt en structurele inbedding in het onderwijscurriculum is al langere tijd gewenst. Dit komt onder andere naar voren in het Trendrapport museumeducatie van Folkert Haanstra uit 1996. Letty Randhuysen wijst in 1993 op het effect van museumbezoek op lange termijn en Margaret Burchenal en Michelle Grohe komen in 2008 met de oplossing van programma's in de vorm van meerdere bezoeken. Kortom, het is

duidelijk dat museumeducatie voor kinderen van groot belang wordt geacht. Kinderen zijn dan ook de museumbezoekers van de toekomst.

Opvallend is dat er in de afgelopen jaren relatief weinig is geschreven over museumeducatie voor het basisonderwijs. De literatuur die wel aanwezig is, komt meestal met oplossingen voor het verbeteren van de educatie voor kinderen. Maar hoe staat het er eigenlijk voor in de praktijk? Deze vraag ga ik beantwoorden voor Stedelijk Museum Alkmaar en Het Noord-Brabants Museum. Zijn zij succesvol in het betrekken van het basisonderwijs bij hun museum? Of is er nog veel winst te behalen voor de kinderen?

1. Een stukje geschiedenis

Musea zijn door de jaren heen steeds meer van iedereen geworden. In de museumdefinitie van de The International Council of Museums (ICOM) komt naar voren dat de publiekstaak en met name educatie wordt gezien als een kerntaak van het museum.¹ In de eerste helft van de twintigste eeuw bestaat er de wens om de publiekstaak te integreren in de museumpresentatie. De opvoeding van de jeugd wordt in de jaren die volgen steeds meer gezien als een belangrijke taak van het museum.² In de jaren vijftig van de twintigste eeuw worden dan ook de eerste educatieve afdelingen opgericht in musea. Het contact met onderwijs wordt gezien als een van de belangrijkste taken van de afdeling educatie. Het eerste structureel schriftelijk materiaal voor scholen wordt dan ook ontwikkeld.³ Halverwege de jaren zeventig hebben de meeste musea een afdeling educatie en een programma voor de scholen beschikbaar. De echte bloeitijd van museumprojecten voor het onderwijs is echter in de jaren negentig voorbij. Educatieve tentoonstellingen voor leerlingen en projecten met uitgebreid lesmateriaal komen minder vaak voor. Het is een tijd van bezinning en heroriëntatie op de taken van de educatieve afdeling in het museum.⁴

¹ Museumdefinitie International Council of Museums (ICOM): “A museum is a non-profit, permanent institution in the service of society and its development, open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits the tangible and intangible heritage of humanity and its environment for the purposes of education, study and enjoyment”. <<http://icom.museum/the-vision/museum-definition/>>

² A. Grondman e.a., *Over passie en professie. Een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*, Utrecht 2010, pp. 30, 92.

³ Grondman 2010 (zie noot 1), pp. 93, 110.

⁴ Grondman 2010 (zie noot 1), pp. 178, 243.

In de jaren die volgen blijven discussies over het hoe en waarom van educatie bestaan. Het basisonderwijs vormt hierin een belangrijke groep als groot aandeel van de museumbezoekers. In de eerste jaren van de eenentwintigste eeuw vindt er een verschuiving plaats van de over te dragen kennis naar de leerling en diens leerproces. Kinderen worden steeds meer beschouwt als individuen met eigen ideeën, houdingen en manieren van leren. Hierdoor is er bij educatieve afdelingen steeds meer behoefte aan een betere theoretische onderbouwing van het museumeducatieve werk. Het kind als individu vormt een belangrijk uitgangspunt waardoor musea met hun programma's steeds meer 'op maat' gaan werken.⁵

2. Theorieën

Opvallend is dat er de afgelopen vijftien jaar niet veel aandacht is besteed aan deze belangrijke groep museumbezoekers in de literatuur.⁶ Meer aandacht wordt er besteed aan de doelgroep vmbo'ers uit het voortgezet onderwijs, een doelgroep die lastiger warm te krijgen is voor museumbezoek dan kinderen uit het basisonderwijs. Ondanks dat er weinig 'nieuws' wordt geschreven, worden een aantal theorieën heden ten dage nog steeds gebruikt als inspiratiebron voor educatiemedewerkers bij het samenstellen van programma's voor het basisonderwijs. Een theorie die aansluit op de acceptatie van de museumwereld dat het publiek niet homogeen en passief is, maar juist actief, is de theorie van George E. Hein.⁷ Hein is een leidende figuur in de literatuur over museumeducatie en is professor aan de Lesley Universiteit in Cambridge en Massachusetts. De theorie van Hein heeft betrekking op actieve participatie van de leerling en het gebruik van zowel handen als geest; het constructivisme. Interpretatie van kunst en het toekennen van kennis hangen af van de kennis die een individu met zich meedraagt. Een constructivist ziet daarom kennis niet als absoluut en meetbaar, maar als geconstrueerd door de leerling zelf in interactie met zijn sociale omgeving.⁸ Deze manier van leren wordt ook wel 'ervaringsleren' genoemd.

David A. Kolb, een Amerikaanse theoreticus in educatie, en zijn theorieën sluiten aan op deze constructivistische manier van leren. Ook hij benadrukte dat elk individu op zijn

⁵ Grondman 2010 (zie noot 1), pp. 329, 332.

⁶ P. Hagens, *Museumeducatie in de praktijk. Trendrapport museumeducatie 2007*, Utrecht 2008, p. 60.

⁷ E. Hooper-Greenhill, 'Museum learners as active postmodernists. Contextualising constructivism', in: E. Hooper-Greenhill, *The educational role of the museum*, London 1994, p. 67.

⁸ G. Hein, *Learning in de the museum*, London 1998, pp. 34, 35.

eigen manier kennis tot zich neemt. Kolb deelde de verschillende manieren van leren op in vier leerstijlen: doener, denker, dromer en beslisser.⁹ Op deze manier maakte hij duidelijk dat er niet één manier is waarop een individu leert, maar er verschillende benaderingen zijn. Kolb geloofde ook in het leren door ervaring als een sociaal proces. Dit proces vormt de individuele ontwikkeling van het kind.¹⁰ Kolb zag educatie dan ook als een levenslang proces en zijn theorie verbindt onderwijs, werk en persoonlijke ontwikkeling.¹¹

3. De toegevoegde waarde van museumbezoek voor kinderen

Deze en nog meer theorieën hebben invloed gehad op de activiteiten van educatief medewerkers in het museum. De theorieën kunnen een steun zijn tijdens het samenstellen van programma's. Dit geeft aan dat er in het museum steeds meer verdieping wordt gegeven aan de manieren waarop het museumpubliek moet worden bereikt en op welke manier zij het beste kennis tot zich nemen. Het is duidelijk dat dit ook het geval is bij de jonge bezoekers van het museum; de kinderen. Er wordt rekening gehouden met ieder kind zijn 'ideale manier van leren'.¹²

Al zolang de musea educatieve afdelingen hebben, is het basisonderwijs de belangrijkste onderwijsgroep waar het museum zich op richt. En al die tijd wordt het aangenomen dat museumbezoek een positieve uitwerking heeft op kinderen. Het educatief uitgangspunt hierbij is: de bezoeker wil wat leren van het museumbezoek. Het didactisch concept bij kinderpresentaties is volgens notitie Cultuur en School (1996) dan ook: 'zelfstandig, onderzoekend en ervaringsgericht leren'. Daarnaast hebben de musea bovenal een maatschappelijke taak richting het onderwijs en bestaat er de hoop bij musea om draagvlak te creëren voor het museum in de toekomst.¹³ Zo onderzochten T. J. Kamphorst en A. P. Spruijt in 1983 dat de geschikte leeftijd fase voor kennismaking met kunst en cultuur bij kinderen onder de twaalf jaar ligt.

⁹ E. Hoogstraat, A. Vels Heijn, *De leertheorie van Kolb in het museum. Dromer, denker, beslisser, doener*, Amsterdam 2006, p. 10.

¹⁰ D. A. Kolb, *Experiential learning. Experience as the source of learning and development*, Englewood Cliffs 1984, p. 133.

¹¹ Hoogstraat, Vels Heijn 2006 (zie noot 9), pp. 1, 2.

¹² Hagnaars 2008 (zie noot 6), p. 18.

¹³ Hagnaars 2008 (zie noot 6), pp. 25, 39, 52, 92.

Het museum is geen plaats voor ‘traditionele schooleducatie’ waarbij de docent voor de klas staat en de kinderen moeten luisteren. Er kan in een museum op een andere manier geleerd worden, door middel van directe confrontatie met objecten, zelf ontdekken en fantasie de vrije loop laten gaan.¹⁴ Door afwijking van de dagelijkse schoolroutine kan een gebeurtenis dan ook langer blijven hangen in het geheugen van een kind.¹⁵

4. De casus van het onderzoek

De opvatting dat museumbezoek van toegevoegde waarde is voor kinderen, wordt door educatief medewerkers gedeeld. De manieren waarop een museum in de praktijk het basisonderwijs betreft bij het museum verschillen van elkaar. De casus van deze scriptie zal in onderstaand stuk nader uitgewerkt worden. Hieruit komt naar voren hoe het Stedelijk Museum Alkmaar en Het Noord-Brabants Museum in 's Hertogenbosch in de praktijk omgaan met de betrekking van het basisonderwijs bij hun museum. Beiden proberen ze op hun eigen manier het basisonderwijs zo goed mogelijk te betrekken bij het museum.

4.1 Stedelijk Museum Alkmaar

Sinds het jaar 2000 zit het museum in een cultuurgebouw aan het Canadaplein in Alkmaar, ook wel het ‘cultuurplein’ genoemd. Sinds de herinrichting en verbouwing van het museum is er veel veranderd. De jaren die volgden zijn goede jaren geweest voor het museum. Dit is vooral te danken aan de afwisselende programma's van tentoonstellingen en activiteiten. Het museum heeft onder andere geïnvesteerd in de educatiefunctie en het publiek en heeft het aanbod voor het onderwijs vernieuwd en verbreed.¹⁶

De educatief medewerkers hebben niet één overkoepelende en vaststaande visie die wordt toegepast bij het maken van programma's voor kinderen. Ze willen de programma's vooral laagdrempelig maken voor de kinderen. Het belangrijkste doel is door de programma's de kinderen iets mee te geven en te leren. Momenteel zijn er in het museum een viertal programma's voor het basisonderwijs aanwezig en worden er twee nieuwe programma's verwacht. Bij elke tentoonstelling wordt een nieuw programma voor de kinderen gemaakt en

¹⁴ Hein 1998 (zie noot 8), p. 153.

¹⁵ C. K. Henry, ‘Retention and recall of images. Evaluating museum experiences of schoolchildren’, in: *Visual Arts Research* 18 (1992) 2, p. 84.

¹⁶ Jaarverslag Stedelijk Museum Alkmaar 2009-2010, pp. 3, 19.

deze worden tussendoor regelmatig uitgebreid of ingekort. Zo is er het programma ‘Kunst Kijk Koffers’ dat aansluit op de tentoonstelling ‘Dames Vlaanderen’. Hierbij krijgen de kinderen koffertjes mee met attributen die aansluiten op het onderwerp van de tentoonstelling. Aan de hand van deze attributen worden er prikkelende vragen gesteld en opdrachten gegeven. Uiteindelijk leren de kinderen met dit programma hoe fotografie vroeger werkte en maken zij zelf een *camera obscura*. Binnen de programma’s proberen de educatief medewerkers veel afwisseling te krijgen, zoals zelf ontdekken of juist luisteren. Er is een museumatelier aanwezig waar kinderen kunnen tekenen, schilderen en zich creatief kunnen uiten. Het aspect ‘doen’ is echter niet in elk programma aanwezig. Dit is afhankelijk of het goed aansluit bij de tentoonstelling en of het wat extra’s oplevert voor de kinderen.¹⁷

De afgelopen jaren is de relatie met het basisonderwijs versterkt. Veel scholen uit de regio komen langs bij het museum en komen ook regelmatig terug. Scholen kunnen naar eigen behoeften programma’s op maat laten maken. Het contact met de scholen loopt via de Interne Cultuurcoördinatoren (ICC’ers) die activiteiten inkopen voor de hele school.¹⁸ Deze tussenpersonen kunnen betere samenwerking tussen museum en school en betere vraag vanuit de scholen bevorderen.¹⁹ De kwaliteit van de programma’s wordt onder andere getoetst door evaluatieformulieren voor de docenten en gesprekken met ouders over de ervaring van hun kinderen.²⁰

Door het ontbreken van een duidelijk visie bij Stedelijk Museum Alkmaar over welke manier van kennis vergaren het beste werkt, wordt er bij het maken van een programma steeds weer opnieuw ingezoomd op de vragen: Wat willen we de kinderen leren? En op welke manier kunnen we dit het beste bereiken bij deze tentoonstelling en/of presentatie? Zo kan elk programma heel verschillend zijn en is er binnen de programma’s voor ieder kind wat wils. Er wordt niet gelijk aangenomen dat een programma goed werkt, maar door eigen observaties van de educatief medewerkers kan er worden aangepast en verbeterd.

¹⁷ Gesprek Charlotte Samuels, educatief medewerker Stedelijk Museum Alkmaar, 30 december 2013.

¹⁸ Jaarverslag Stedelijk Museum Alkmaar 2009-2010, p. 21.

¹⁹ Hagedoorn 2008 (zie noot 6), p. 24.

²⁰ Gesprek Charlotte Samuels, educatief medewerker Stedelijk Museum Alkmaar, 30 december 2013.

4.2 Het Noord-Brabants Museum 's Hertogenbosch

Wegens verbouwing is Het Noord-Brabants Museum van vijftien mei 2011 tot vijftentwintig mei 2013 gesloten geweest. Het gebouw is in die tijd gerenoveerd, gerestaureerd en voorzien van nieuwe voorzieningen. Momenteel vormt het samen met Stedelijk Museum 's Hertogenbosch het Museumkwartier. De afdeling educatie heeft zich tijdens de sluiting vooral bezig gehouden met de samenstelling van nieuwe educatieve programma's.

Bij het samenstellen van de programma's wordt uitgegaan van de educatieve visie: 'kijken, doen en tonen'. De leerlingen gaan eerst kijken naar kunst en historische voorwerpen in het museum, werken vervolgens naar aanleiding van wat ze gezien hebben een opdracht uit en tonen het resultaat van deze activiteiten aan elkaar en andere museumbezoekers. Dit komt voort uit de gedachten dat zelf doen en het delen met anderen zorgt voor verdieping, extra stimulering en dat het bevredigend is. In het vernieuwde museum zijn er dan ook twee nieuwe educatieve voorzieningen gekomen voor het onderwijs: het Medialab en het Spetterlab. In het Medialab kunnen de kinderen onder andere zelf korte filmpjes maken naar aanleiding van wat ze gezien hebben in het museum en in het Spetterlab kunnen kinderen aan de slag met allerlei materialen om hun ervaring in het museum te uiten en te verwerken.²¹

Momenteel zijn er zes programma's in het museum aanwezig voor het basisonderwijs. Zo is er de museumles 'Middeleeuwse stad' voor groep vijf tot en met zeven. Aan de hand van kijken naar kunstwerken ontdekken de kinderen hoe mensen vroeger woonden en werkten in een middeleeuwse stad. Daarna maken zij in het Medialab een *green screen* video van de gebeurtenissen op een middeleeuwse markt. De filmpjes zijn terug te vinden op YouTube. In dit programma komt, net als in de andere programma's, de visie 'kijken, doen en tonen' duidelijk terug. De educatieve visie van Het Noord-Brabants Museum is bepalend voor de inhoud van de programma's.

In 2012 heeft het zogenaamde 'partnerscholenprogramma' vorm gekregen. Hiervoor is een zevental scholen, waaronder vier basisscholen, partnerschool geworden van Het Noord-Brabants Museum. Er werden afspraken gemaakt om nauw samen te werken, waardoor de programma's optimaal kunnen aansluiten bij de eisen van de scholen en de belevingswereld van de kinderen.²² Er is regelmatig contact tussen museum en school, waardoor de kwaliteit van de programma's kan worden getoetst aan de hand van feedback van docenten. De

²¹ Jaarverslag Het Noord-Brabants Museum 2012, pp. 9, 17.

²² Jaarverslag Het Noord-Brabants Museum 2012, p. 17.

samenwerking met partnerscholen zorgt voor een vaste relatie tussen het museum en de scholen, die niet alleen op incidentele basis plaatsvindt.²³

4.3 Een koppeling met de theorieën

Zowel bij Stedelijk Museum Alkmaar als bij Het Noord-Brabants Museum is er binnen de programma's die aanwezig zijn voor elke groep uit het basisonderwijs wat te vinden. Er is in de programma's geprobeerd afwisseling te creëren in de activiteiten, zodat er voor elk kind iets bij zit dat hem/haar aanspreekt. De visies van zowel George Hein en David A. Kolb zijn in beide musea terug te zien: er is niet één manier waarop een individu het beste kennis tot zich neemt, maar er zijn meerdere manieren. Actieve participatie van het kind staat in de programma's voorop. Luisteren, zelf doen, zelf ontdekken en kijken wisselen elkaar af.

Ook de invloed van Jean Piaget, een Zwitsers psycholoog die de cognitieve psychologische ontwikkeling van kinderen bestudeerde, is terug te zien in de programma's. Spel werd door hem gezien als de manier waarop kinderen leren. Leren ontstaat niet alleen uit directe instructie van de docent, maar juist spel zorgt ervoor dat de kinderen een beter begrip krijgen van de wereld om zich heen.²⁴ Dit is onder andere terug te zien in het programma 'Kunst Kijk Koffertjes' in Stedelijk Museum Alkmaar waar kinderen aan de hand van een spel met attributen de kunstwerken ontdekken en ervaren.

Naast deze overeenkomsten in de programma's, zijn er ook verschillen in werkwijzen te onderscheiden. Het belangrijkste verschil is dat Het Noord-Brabants Museum werkt met een duidelijke visie: 'kijken, doen en tonen'. Stedelijk Museum Alkmaar werkt niet aan de hand van een duidelijke visie, maar heeft vooral als doel elk programma zo goed mogelijk aan te sluiten op de presentatie en/of vaste tentoonstelling. Waar het onderdeel 'doen' bij Het Noord-Brabants Museum van groot belang is, wordt dit bij Stedelijk Museum Alkmaar niet bij elk programma noodzakelijk geacht. Aan beide manieren van werken zitten voor- en nadelen verbonden. In onderstaand stuk zal worden toegelicht waar de problemen liggen en op welke manier educatie voor het basisonderwijs nog meer tot zijn recht kan komen.

²³ Gesprek Tim Veldhuis, educatief medewerker Het Noord-Brabants Museum, 10 januari 2014.

²⁴ Hein 1998 (zie noot 8), p. 143.

5. Samenwerking tussen museum en school

De musea gaan de goede kant met de betrekking van het basisonderwijs: er is veel aandacht voor deze groep museumbezoekers, programma's worden regelmatig aangepast en vernieuwd en er is contact met scholen uit de omgeving. Toch valt er voor de museumbezoekers van de toekomst nog veel winst te behalen.

De samenwerking tussen musea en scholen heeft in Nederland een nieuwe impuls gekregen door het landelijke Cultuur en Schoolbeleid OCW. Dit beleid pleit voor meer vraaggericht werken vanuit de scholen.²⁵ Zo kunnen scholen bij Stedelijk Museum Alkmaar een programma op maat laten maken door het museum en wordt er gewerkt met een ICC'er die het contact tussen museum en school bevordert. In de praktijk komt het er echter vaak op neer dat het museum een kant-en-klaar pakket aanbiedt aan de school en bezoek van basisscholen vooral op incidentele basis voorkomt.

Het Noord-Brabants Museum is al een stapje verder in de goede richting. De recent opgerichte partnerscholen zorgen ervoor dat er meer mogelijkheid is voor vraaggericht werken vanuit de scholen. Er is regelmatig contact tussen het museum en de contactpersonen van de school. Deze bundeling van ervaring en expertise moet een cultureel aanbod van hoge kwaliteit garanderen. Eens per jaar is er dan ook een bijeenkomst met alle partnerscholen, waar programma-ideeën worden besproken en scholen feedback kunnen geven. Op deze manier moeten de lessen zo goed mogelijk aansluiten op de onderwerpen en thema's die het onderwijs op de scholen bepalen. En hoe meer de school een bezoek brengt aan het museum, hoe meer korting de school krijgt.²⁶

De docenten hebben inspraak in de programma's, maar het is de vraag in hoeverre de docenten goed vraaggericht kunnen werken. Dit is het geval wanneer de docent weet wat een museumbezoek bijdraagt aan het onderwijs voor zijn leerlingen. De problemen die hiermee in de praktijk verbonden zijn is dat er geen geld en menskracht is om maatwerk te leveren voor de scholen en dat de scholen niet in staat zijn hun vraag goed te formuleren.²⁷ Daarnaast is er vaak behoefte aan afgeronde programma's waar scholen zonder al te grote investeringen aan mee kunnen doen.²⁸ De belemmeringen bij museumbezoek zijn dan ook vaak van financiële

²⁵ Hagnaars 2008 (zie noot 8), p. 24.

²⁶ Gesprek Tim Veldhuis, educatief medewerker Het Noord-Brabants Museum, 10 januari 2013.

²⁷ Hagnaars 2008 (zie noot 6), p. 103.

²⁸ L. Randhuysen, *Scholen in kunst. Effecten van kunsteducatie op cultuurdeelname*, Utrecht 1993, p. 20.

aard. Het gaat hierbij over de kosten van de entree en het vervoer en de organisatie van het vervoer.²⁹

Het gevolg hiervan is dat er in veel gevallen nog sprake is van een eenzijdige relatie: musea komen met een initiatief om hun eigen expertise toe te passen op de vaak weinig geïnformeerde docenten. Het ontwerpen van programma's zou vooral te maken hebben met kunstgerelateerde kennis en er is een gebrek aan aandacht voor pedagogische kennis.³⁰ Deze pedagogische kennis is juist de expertise van docenten. Omgekeerd hebben docenten zelden een achtergrond in museumeducatie, maar vertrouwen er wel op dat een museumbezoek een belangrijke toevoeging is voor de lessen in de klas.³¹

6. Kritisch leren kijken naar kunst

In zowel Stedelijk Museum Alkmaar als in Het Noord-Brabants Museum wordt vaak een eenmalig, vaststaand lesje afgedraaid bij de programma's in het museum. De programma's hebben een duidelijk thema en in een les willen de museumdocenten de kinderen zo veel mogelijk laten zien en laten doen. Ook in andere musea wordt vaak veel tijd en moeite gestoken in eenmalige bezoeken, maar er is relatief weinig studie naar de waarde hiervan.³² In de programma's is weinig ruimte voor het ter plekke ingaan van de museumdocent op reacties van de kinderen.

Dit was wel het geval bij het programma 'Kunstkijkuren' in Amsterdam. 'Kunstkijkuren' heeft van 1948 tot 2012 bewezen van hoge kwaliteit te zijn voor de educatie van kinderen in musea in Amsterdam. Scholen die deelnamen aan dit programma bezochten, na een inleidende les op school, in groepjes van maximaal zeventien kinderen vier keer het Rijksmuseum, vier keer het Stedelijk Museum en één keer het van Gogh Museum. Hierbij was elke keer dezelfde museumdocent aanwezig. De voordelen van dit programma zijn dat de museumdocent geen lesje afdraait dat hij maanden lang moet herhalen. De kinderen worden

²⁹ R. Geukema e.a., *Stimulering van museumbezoek door kinderen. Resultaten en verantwoording van experimenten*, Amsterdam 2011, p. 78.

³⁰ W. Liu, 'Art museum educators' attitude toward the role of the teacher in art museum-elementary school collaboration', in: *Visual Arts Research* 26 (2000) 1, p. 78.

³¹ A. S. Marcus, 'Rethinking museums' adult education for K-12 teachers', in: *The journal of museum education*, 33 (2008) 1, p. 57.

³² M. K. Burchenal, M. Grohe, 'Reimagining school programs', in: *Visual Arts Research* 34 (2008) 2, p. 66.

niet in een snel tempo door het museum geloodst, maar per museumbezoek worden er slechts enkele werken bekeken. Er is ruimte voor open gesprekken tussen docent en kinderen waardoor de docent direct in kan gaan op de reacties op het desbetreffende moment.³³ Uitgangspunt is dan ook dat door beter te leren kijken, de kinderen ook beter leren denken. Het programma ‘Kunstkijkuren’ kan zorgen voor deze verdieping.³⁴

Het aandachtig leren kijken wordt in Het Noord-Brabants Museum vooral vergezeld door allerlei vormen van multimedia. Zo horen bij het onderdeel ‘kijken’, van de visie ‘kijken, doen en tonen’, de ontdekstations. Hier geven filmpjes uitleg over de specifieke delen van de collectie. Naast het kijken, is vooral ook het doen van belang in dit museum. De kinderen maken in elk programma een creatieve vertaling van wat ze hebben gezien in de museumzalen. In het Medialab kunnen de kinderen animaties maken, componeren, fotograferen, filmen, toneelspelen en dansen. En in het Spetterlab kunnen de kinderen schilderen, tekenen, boetseren, gipsen en knutselen. De ontdekstations zijn voorzien van games die gespeeld kunnen worden door de kinderen.³⁵

De activiteiten die met het onderdeel ‘doen’ te maken hebben, moeten zorgen voor verdieping van wat de kinderen in het museum hebben gezien. Het is echter de vraag of het creatief uiten ook werkelijk zorgt voor verdieping. Het pure kijken naar de kunstwerken valt grotendeels weg. Door aandachtig te leren kijken, zoals bij het programma ‘Kunstkijkuren’, kunnen de kinderen zelf ontdekken en leren. En juist dit zelf ontdekken en leren is waar veel kinderen behoefte aan hebben bij een museumbezoek. Hier wordt echter niet de nadruk op gelegd bij de programma’s van Het Noord-Brabants Museum. In de programma’s van Stedelijk Museum Alkmaar gaat het wel vaker om het zelf ontdekken van de kinderen.

Een vraag die bij zowel Stedelijk Museum Alkmaar als Het Noord-Brabants Museum terug kwam was: Hoe kan de kwaliteit van de educatie gemeten worden? Wat nemen de kinderen van een museumbezoek mee naar huis? De kwaliteit werd in beide musea vooral getoetst door feedback van docenten en gesprekken met de ouders van de kinderen. Ook het zelf meelopen met de programma’s en observatie door de educatief medewerkers werden genoemd. De effecten van de programma’s op kinderen zijn echter niet exact te meten, maar een docent kan wel veel merken aan de kinderen na deelname aan de museumprogramma’s: Kunnen ze nog

³³ Randhuysen 1993 (zie noot 28), pp. 14, 15, 18.

³⁴ Visie van het programma ‘Kunstkijkuren’ in Amsterdam: “Kijken is denken. Beter leren kijken, leert beter denken.” < <http://www.kunstkijkuren.nl/> >

³⁵ Gesprek Tim Veldhuis, educatief medewerker Het Noord-Brabants Museum, 10 december 2013.

veel terughalen van het museumbezoek? Zijn ze eigenwijzer of kritischer? Luisteren ze beter? Fantaseren en spelen ze makkelijker?

Een betere kijk op de criteria van succes is mogelijk wanneer er sprake is van meerdere en regelmatig terugkomende bezoeken. Programma's in de vorm van meerdere bezoeken zorgen voor meer oefening in het proces van kijken naar kunst en zorgen tegelijkertijd voor een intensievere kennismaking met kunst dan eenmalige bezoekjes.³⁶ Dit was het geval bij de 'Kunstkijkuren' in Amsterdam, en met succes. Het effect op cultuurdeelname op latere leeftijd bleek positief te zijn: tien tot twintig procent van de mensen die ooit deelnamen aan de 'Kunstkijkuren' bracht later vaker een bezoek aan een museum.³⁷

Het programma 'Kunstkijkuren' bestaat niet meer, en een stad als Amsterdam is niet te vergelijken met een stad als Alkmaar of 's Hertogenbosch. Maar de intentie van het programma was goed en de effecten waren groot. Het plannen van meerdere bezoeken door de scholen en een open communicatie tussen museum en school kan bij beide musea gerealiseerd worden. In de Museumbrief van tien juni 2013 schrijft minister Jet Bussemaker van het ministerie OCW dan ook dat het belangrijk is dat er een doorlopende leerlijn cultuureducatie komt binnen het primair onderwijs en dat musea de scholen actief moeten gaan helpen met het invullen van deze leerlijn.³⁸

Conclusie

In bovenstaande tekst zijn de werkwijzen toegelicht van zowel Stedelijk Museum Alkmaar als van Het Noord-Brabants Museum met betrekking tot het basisonderwijs bij het museum. Bij beide musea is er sprake van voordelen en nadelen van de werkwijzen en zijn er verbeterpunten te noemen. Het Noord-Brabants Museum is sinds de herinrichting samenwerkingsverbanden gestart met verschillende partnerscholen. Dit zorgt voor een stap in de goede richting naar vraaggericht werken vanuit de scholen. Er is plaats voor meer communicatie tussen museum en school. Stedelijk Museum Alkmaar is zo ver nog niet en bezoek van scholen komt vooral voor op incidentele basis. De eerste stap naar een betere

³⁶ S. Downey, J. Delamatre, J. Jones, 'Measuring the impact of museum-school programs. Findings and implications for practice', in: *The journal of museum education*, 32 (2007) 2, pp. 185, 186.

³⁷ Randhuysen 1993 (zie noot 28), pp.57, 58.

³⁸ Ministerie van OCW (Jet Bussemaker), *Museumbrief. Samen werken, samen sterker*, 2013, p. 4.

communicatie is echter al wel gezet: een Interne Cultuur Coördinator is ingezet ter bevordering van het contact tussen museum en school.

Vooraf de visies van Stedelijk Museum Alkmaar en Het Noord-Brabants zeggen veel over de manier waarop aan de programma's inhoud wordt gegeven. Bij Het Noord-Brabants Museum is er sprake van een duidelijke en vaststaande visie ('kijken, doen en tonen'), die bepalend is voor het maken van programma's. Vooral het creatief uiten en dingen maken krijgen veel aandacht. Verschillende vormen van multimedia, zoals films en games, worden hierbij gebruikt als 'hulpmiddel' voor verdieping van het programma. Stedelijk Museum Alkmaar pakt het heel anders aan. Hier wordt er bij elk programma aandachtig gekeken naar de vragen: Wat willen wij het kind leren? En op welke manier kunnen we dat het beste doen? Hierdoor is er meer aandacht voor de doelstellingen van een programma en kan er beter gekeken worden naar wat het beste werkt. Aan de hand van wat er uit observaties en feedback naar voren komt, kan het programma nog aangepast worden.

De aanpak van beide musea kent dus voor- en nadelen. Maar er zijn algemene punten die voor beide musea nog kunnen verbeteren. Beide musea kunnen duidelijker doelen stellen en criteria van succes meten wanneer er meerdere bezoeken van scholen worden gestimuleerd. Wanneer een klas regelmatig terugkomt, kan er meer verdieping worden gegeven aan de thema's en werken in een museum. Op deze manier kunnen kinderen aan de hand van opdrachten aandachtig leren kijken naar kunst en is er ruimte voor open gesprekken tussen kind en museumdocent. Het belang van het beter leren kijken naar kunst door kinderen zal het museum allereerst in moeten zien. Het ontwikkelen van de vaardigheid kritisch kijken heeft tijd nodig en het creatief uiten is hierbij van minder belang.

Zodra zowel school als museum elkaar zien als onmisbaar in het maken van programma's, kan een effectief museumbezoek voor kinderen ontstaan. En effectief museumbezoek kan leiden tot invloed op het leren in de toekomst en een positief beeld van de kinderen over musea. Één ding is zeker: kinderen leren in het museum. De toekomst kan dus nog veel te bieden hebben.

Literatuurlijst

Burchenal, M. Grohe, M. K., 'Reimagining school programs', in: *Visual Arts Research* 34 (2008) 2, pp. 66-75.

Downey, S., Delamatre, J., Jones, J., 'Measuring the impact of museum-school programs. Findings and implications for practice', in: *The journal of museum education*, 32 (2007) 2, pp. 175-187.

Geukema, R., e.a., *Stimulering van museumbezoek door kinderen. Resultaten en verantwoording van experimenten*, Amsterdam 2011.

Grondman, A., e.a., *Over passie en professie. Een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*, Utrecht 2010.

Hagenaars, P., *Museumeducatie in de praktijk. Trendrapport museumeducatie 2007*, Utrecht 2008.

Hein, G., *Learning in de the museum*, London 1998.

Henry, C. K., 'Retention and recall of images. Evaluating museum experiences of schoolchildren', in: *Visual Arts Research* 18 (1992) 2, pp. 82-92.

Hoogstraat, E., Vels Heijn, A., *De leertheorie van Kolb in het museum. Dromer, denker, beslisser, doener*, Amsterdam 2006.

Hooper-Greenhill, E., 'Museum learners as active postmodernists. Contextualising constructivism', in: E. Hooper-Greenhill, *The educational role of the museum*, London 1994.

Jaarverslag Het Noord-Brabants Museum 2012.

Jaarverslag Stedelijk Museum Alkmaar 2009-2010.

Kolb, D.A., *Experiential learning. Experience as the source of learning and development*, Englewood Cliffs 1984.

Liu, W., 'Art museum educators' attitude toward the role of the teacher in art museum-elementary school collaboration', in: *Visual Arts Research* 26 (2000) 1, pp. 75-84.

Marcus, A. S., 'Rethinking museums' adult education for K-12 teachers', in: *The journal of museum education*, 33 (2008) 1, pp. 55-78.

Ministerie van OCW (Jet Bussemaker), *Museumbrief. Samen werken, samen sterker*, 2013.

Randhuysen, L., *Scholen in kunst. Effecten van kunsteducatie op cultuurdeelname*, Utrecht 1993.

Overige bronnen

Gesprek Charlotte Samuels, educatief medewerker Stedelijk Museum Alkmaar, 30 december 2013.

Gesprek Tim Veldhuis, educatief medewerker Het Noord-Brabants Museum, 10 januari 2014.